

دزمار

«دزمار» یا «دیزمار» نام یکی از ولایت پانزده گانه ارسباران فعلی یا قراچه داغ سابق است که از دو منطقه دزمار خاوری و دزمار باختری بسا یکصد و ده پارچه آبادی تشکیل شده است. حدود دزمار از طرف شمال برودخانه ارس، از طرف جنوب بناحیه اوزمدل، و از مغرب به منطقه مرند، و از ناحیه شرقی به ولایت میشه پاره، محدود میشود. چهره خارجی زمین بسیارخشن، و کوهها همه با تخته سنگهای عظیم سر بفلک کشیده و ناهموار، و گردنه صعبالعبور، دره ها ژرف، و چین خوردگیها نامرتب است و یک حالت اغتشاش و بهم خوردگی عجیبی در طبقات مختلف زمین بچشم میخورد، و چنین بظنر میآید که یک تکان و فشار عمودی و افقی بسیار شدیدی ساختمان ارضی این قسمت از ارسباران را در هم ریخته و چنین بی نظمی عجیبی را پدید آورده است. و این آشفتنگی عجیب میرساند که فشارهای وارده از طرف سه آتشفشان خاموش آزارات و سبلان و سهند که در ساختمان آذربایجان بسیار مؤثر بوده اند در این ناحیه مؤثرتر بوده است.

باید گفت که در منطقه اوزمدل یعنی ولایت همجوار دزمار، زمین بسیار مسطح و تپه ها کم ارتفاع و خاکی و حتی در پاره ای از اراضی اوزمدل یک تکه سنگ بزحمت میتوان پیدا کرد و بر عکس در منطقه دزمار عموماً دره ها بسیار تنگ و فشرده و فرسایش آبهای روان بجای اینکه بعضی آنها بیفزاید هر قدر توانسته بستر خود را بیشتر پستین انداخته است و بزحمت دره ای را میتوان پیدا کرد که در قسمت سفلی از ارتفاع دیواره های خود کاسته و خود را بر سطح زمین نزدیک کرده باشد.

منطقه دزمار تقریباً از هیجده کیلومتر از ورزقان بطرف شمال یعنی درست از قریه اولی شروع میشود و اولی در حقیقت پیش بندر دهستان دزمار است که در جلگه مسطحی واقع شده و در حدود ۱۲۰۰ نفر جمعیت دارد، دهی است معمور و آباد که مایحتاج اغلب مردم دزمار شرقی بوسیله این ده تأمین میشود.

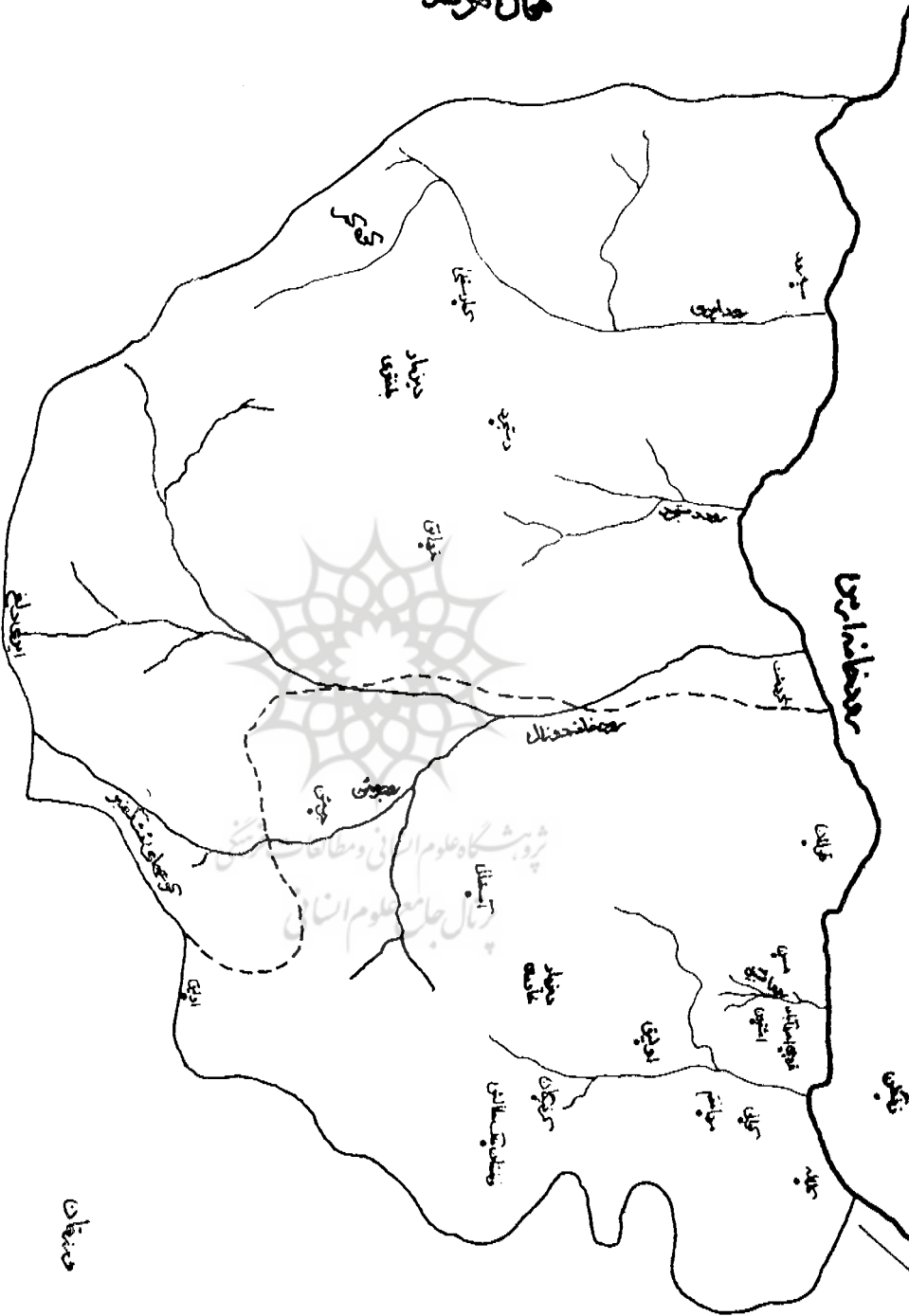
اگر از قریه اولی در حدود ۱۵ کیلومتر بطرف شمال حرکت کنیم دره «هزجان» در روبروی ما پدیدار میشود و در حقیقت از این دره ژرف با نظرف قیافه منطقه کاملاً عوض شده و به یک ناحیه کوهستانی و سنگستانی دزمار میرسیم.

پس از نزول و عبور از دره هزه جان که آبهای قرمز رنگ آن مبین وجود معادن آهن و مس می باشد سه بیلاوات چیچکلور می رسند که در اواخر بهار گلستانی از گلهای وحشی و طبیعی را تشکیل میدهد.

در ارتفاعات چیچکلوربه جاده ای بنام اوزون دولاما (۱) است که در کمرکش کوه قرار گرفته و در سمت راست این راه یعنی در قسمت شرقی، آن در ته دره آبادیهای ملک

۱ - اوزون بمعنای طویل و دراز است و دولاما بمعنای پیچ و خم یعنی راه دراز پر پیچ و خم

مال روئند

مال روئند

مال حسن آباد

حصہ

Mulk و ونستان قرار گرفته اند که هر دو بزبان تاتی صحبت می کنند .
 پس از عبور از اوزون دولاما و ها چه در بند (۱) به پیرگد و کی میرسیم که در اینجا جنگلهای انبوه است ، و بالاخره بقریه کرنگان معروف که آخرین بازماندگان مردمان تات که متکلمان بزبان قدیم آذربایجان یعنی زبان تاتی میباشند میرسد .
 قریه کرنگان در يك منطقه سر سبز و خرم جنگلی واقعه شده و رودخانه کرنگان از کوههای مجاور جاریست و این منطقه چندان زیباست که شخص از تماشای آن سیر نمی شود .
 پس از قریه کرنگان قریه اولیق یکی از آبادترین دهات دزمار شرقی است . که مردمان آن با لهجه مخصوصی صحبت میکنند که بنظر میرسد سابقاً زبان تاتی در این ده نیز معمول بوده و بعداً متروک شده است دهی است و در میان چنگل قرار گرفته با مردمانی پر کار و صحیح العمل که تیپ بخصوصی را تشکیل میدهند و از لحاظ نژاد شناسی قابل مطالعه هستند .
 پس از اولیق احمد آباد است . و کمی از احمد آباد بطرف شرق برودخانه ارس میرسد که طایفه فوج یا قره جی ها در کرانه آن ساکن میباشند .

سوابق تاریخی دزمار

دزمار از زمانهای قدیم شناخته شده بوده و نام آن در کتب قدیم آمده است . در کتاب تاریخ ری باستان تألیف استاد دکتر کریمان در صفحه ۲۰۴ از مجلد دوم در ذکر سلاطین سلاجقه چنین مینویسد :

« پس از ارسلان پسرش طغرل بن ارسلان بشاهی نشست و تا اتابک محمد پهلوان زنده بود ملک او رونق و طراوت داشت ، اتابک پهلوان در ذی الحجه ۵۸۱ هجری در شهر ری در قلعه طبرک که فرزنداننش اقامت داشتند و او تعمیر کرده بود در گذشت . . . از اتابک محمد جهان پهلوان گویا چهار پسر بماند ؛ اتابک و قتلغ اینانج و امیرامیران ، و از يك قتلغ اینانج و امیر امیران هر دو از دختر اینانج سنقر قتلبه بودند ، امیرامیران در شروان و قتلغ اینانج در ری بسا مادرش بود . قزل ارسلان در رمضان سال ۵۸۶ هجری بر طغرل دست یافت و وی را در قلعه دزمار در آذربایجان محبوس ساخت . »

در عالم آرای عباسی در باب کسب مرخصی اعتماد الدوله از حضور شاه عباس کبیر در اصفهان و مراجعت وی به اردوباد از طریق تبریز و دزمار در صفحه ۷۵۶ کتاب مزبور چنین مینویسد :

(دیگر مولانا مطربی قزوینی که خلاصه اهل ادوار و در حسن صوت و گویندگی سر آمد روزگار و تصانیف قول و عملش دستورالعمل نقشبندان نادر کار است و بسیار صاحب طبیعت و بذله گوی و ندیم و خوش صحبت افتاد و استاد حیدر قلی عودی که سازنده تیز مضراب خوشنواز و ملازم سرکار عالی بود و خدام میرزائی پیوسته در مجالس خواص با اعزه مذکور صحبت داشه . شمرسنجی و تاریخ و نقل حکایات و روایات سرود افزای خاطر همگنان بودند نخست بدوزال و کوردشت که دو موضع است از قری و مواضع الگاه دزمار در کنار رود ارس بر جانب جنوبی واقعه شده وارد گشته سه روز در آنجا توقف نمودند و این هر دو موضع دو قلعه ایست از قطعات ریاض جنان که باغات آن بهم پیوسته اقسام میوه ها به تخصیص انار شیرین

که ارباب ذایقه و تمیز بر انار یزد و ابرقوه و شاهواره سواد و قم ترجیح میدهند و الحق جای آن دارد و اقسام انگورهای نازک لطیف الوان در آنجا خوب میباشد و در آن موسمیوه ها دربار و بسیار بود خصوصاً انار که آن مقدار بحاصل میآید که تمامی بلاد و قصبات آذربایجان و شیروان واران و گرجستان نقل مینمایند و کافی است اولاد عظام موسی بیک دزماری که با سلسله علیه نصیریه طوسیه قرب قرابت دارند و الیاس خلیفه که از زمره خلفاء قراجه داغ بقدم دودمان و افزونی منزلت و مکان امتیاز تمام دارد و در آن اوقات بهمین شفقت و الطاف شاهی و اشفاق و تربیت آن عالیجاهی بحکومت و دارائی آن مملکت سرافراز گشتند با اولاد موسی بیک یک سلسله اند در قریه جنت مثال دوزال منازل مرغوب و ایوانهای بلند اساس در غایت دلنشینی و دلگشائی ترتیب داده اند و در آن گوشه نزهت بخش خوان گرم گسترده حسب المقدور تفقد احوال آئینده و رونده نموده شیوه مهمان نوازی مرعی دارند. در جای دیگر در صفحه ۷۵۷ تاریخ عالم آرای عباسی چنین مینویسد :

« بالجملة در اول ماه رجب از آن مقام فرح انجام مراجعت واقعه تا انتهای الکاء دزمار جناب خلافت پناهی و اقوام مشایعت نموده بخدمات قیام داشتند و از آنجا ببلده اهر آمده بسعادت زیارت تربت شریف شیخ المارقی شیخ شهاب الدین اهری قدس سره فایز گردیدند. هم چنین صاحب ناسخ التواریخ در جلد اول دوره قاجار در صفحه ۱۹۷ در باب ملاقات قائم مقام دولت ایران با سردار روسیه بسال ۱۲۲۵ هجری چنین مینویسد :

« بالجملة نایب الوزاره در حضرت نایب السلطنه صورت حال را باز نمود و بر حسب امر به ترک متار که گفت و آهنگ مراجعت کرد ، طور مصوف (۱) نیز لختی مشایعت کرده باز پس شد ، ابوالفتح خان جوانشیر چون اراضی مقری (۲) را از زیر پای روسیان دید سکنه آن دیار را اوقاطین قیانات (۳) و نواحی مقری را کوچ داده بدین سوی آب ارس نشیمن فرمود و نایب السلطنه حکومت دزمار را بازای مقری بدو گذاشت و قبایل قراباغ بجانب نخجوان و دیگر ممالک محروسه کوچ دادند .

نام دزمار از زمانهای خیلی قدیم بشهادت اسناد و مدارک تاریخی دزمار بوده و بعضاً دیزمار هم گفته و نوشته اند و صحیحش همان دزمار است .

ظاهراً دزمار اسم با مسائلی است زیرا کثرت و فراوانی مارها در این منطقه بخصوص در قسمتهای گرمسیری و کرانه های ارس طور است که انواع مارهای سمی و بی سم (کوره مار) و مار شاخدار را در این منطقه در جرز و لای هر سنگی و یا در خانه های دهات میتوان باسانی مشاهده نمود و همین کثرت و فراوانی هر ساله سبب هلاکت اشخاص و اغنام و احشام میشود و بدین جهت است که همه ساله در مواقع معین مارگیران بدهات مراجعه و مارهای مودزی و خطرناک را در مقابل اخذ مبلغ نا چیزی در آورده و پس از جمع آوری صدها مار رنگارنگ و مختلف را در زیر خاک در خارج از ده مدفون میسازند .

وضع زراعی

بسبب وجود ارتفاعات و نبودن زمینهای مسطح کشت غلات همگی در ارتفاعات انجام

۱ - سردار روسی ۲۰ - مقری فعلا شهر کی است در قراباغ شوروی تقریباً در محاذات قصبه کوردشت که ساکنین آن فعلا همگی ارامنه هستند . ۳ - قبان اسم ولایتی است در قراباغ شوروی که اسب آنجا معروف میباشد .

میشود و بدین جهت همه کشت بهاره و پاییزه این منطقه بغیر از چند پارچه زمینهای مزروعی دهاتی که در قمر دره ها واقعه شده کلا دیمی است و بدین جهت در مواقعی که باران نمیبارد محصول هم بدست نمیآید .

محصولات کشاورزی دزمار عبارتند از گندم و جو و چا و دار و ارزن و دربرخی قسمتها عدس و در دره رودخانه دوزال کاشت برنج چمپا معمول میباشد .

بطور کلی محصول غلات منطقه دزمار نه تنها بخارج از منطقه صادر نمیشود بلکه ساکنین این دهستان از خریداران عمده غله ناحیه اوزمدل یا دهستان محمد خانلو هستند که که از فراوانی محصول غلات خود بهره وافی میبرند .

نوع کشت در این دهستان با گاو و گاوآهن است زیرا ناحیه ای است کوهستانی و تراکتور را بدان راهی نیست .

اقسام درختان جنگلی این ناحیه عبارتند از بلوط و ون و کمی افرا و ممرز و زبان گنجشک و آلوچه و ازگیل وحشی و سایر اقسام درختان جنگلی بوده و درخت گرد و هم در میان آنها دیده میشود .

ولی در نوار مرزی از کلاله تا سیه رود در تمامی دهات باغات میوه قرار دارد که میوه های گوناگون آنها عبارتند از : گوجه - گیلاس - توت شفتالو - آلبالو - زغال اخته سیب و انار و انجیر و انگور و به - گردو .

کشت پنبه و تربیت کرم ابریشم در سر تا سر نوار مرزی رواج کامل دارد .

حیوانات اهلی - پرورش حیوانات اهلی مانند گوسفند و بز و گاو ماده و تربیت طیور در تمامی دهات بسیار متداول و مازاد آنها را برای فروش بشهرها میفرستند .

حیوانات وحشی - از درندگان انواع خرسهای خرمائی و خاکستری و بندرت خرس سفید و گرگ و گراز و خوکهای وحشی و شغال و در دزمار باختری در کوههای کمتال و پیر بلاغی پلنگ و یوز پلنگ وجود دارند

از چرندگان ، آهو ، قوچ ، میش بطور فراوان با گله های متعدد در کوهستانها بچرا مشغولند .

از پرندگان کبک (بطور فراوان) دراج و کبوتر وحشی و قرقاول (در نوار مرزی در نی زارها) گنجشک ، کلاغ ، زاغچه ، هدهد ، قجیر ، باز (قره قوش) دارکوب ، همای در این منطقه فراوان هستند .

از خزندگان اقسام مارهای سمی و بی زهر و مار مولک و از ذوحیاتین قورباغه های زیاد وجود دارند .

معادن دزمار

ناحیه دزمار از لحاظ وجود معادن بسیار غنی است زیرا رگه های معدنی مس در این ناحیه در شاخه های متعدد بسیار است که یکطرف این رگه های معدنی در قرا باغ شوروی بوده و امتداد شرقی این رگه ها تا حدود اهر (معادن مس) مزرعه پیشرفته است .

همچنین معادن آهن و طلا و پیریت و سایر مواد معدنی در قسمتهای مختلف دزمار مشاهده میشود . **پایان**